

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ І НАВЧАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ В ЕКОНОМІЧНІЙ ОСВІТІ

У статті визначено роль вищої професійної освіти в ринкових умовах економіки. Обґрунтовано систему професійної підготовки фахівців з економіки. Доведено, що науково-методичні та навчальні інновації в економічній освіті розглядаються як новий напрям менеджменту знань.

Ключові слова: професійна освіта, економіка, економічна освіта, інновації, науково-методичні та навчальні інновації, менеджмент знань.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми дослідження визначається головною метою професійної підготовки у вищих професійних закладах освіти — навчанням професійної майстерності, тобто цілеспрямованою діяльністю зі створення необхідних для життя людей матеріальних цінностей у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання, пов'язані з розвитком професійної майстерності сучасних фахівців з економіки, представлені у дослідженнях зарубіжних та вітчизняних учених (І. А. Зязюн, В. В. Васильєв, В. М. Гейц, Пітер Друкер, П. М. Таланчук, В. І. Анін, О.В. Аксьонова, О. С. Падалко та ін.). У своїх дослідженнях вчені розглядали різні питання цієї проблематики. Але всі вчені погоджуються з думкою, що на сучасному етапі розвитку економіки важливо приділяти значну увагу ефективності професійної підготовки у вищій школі. Однією зі складових системи професійної підготовки у вищій професійній школі є науково-методичні і навчальні інновації, які розглядаються як новий напрям менеджменту знань.

Тому **метою нашого дослідження** є вирішення питань щодо навчання студентів із застосуванням науково-методичних і навчальних інновацій в економічній освіті як складової менеджменту знань.

Виклад основного матеріалу. Освіта є найвагомим елементом людського капіталу. Вона формує загальні та професійні знання, культуру, професійні уміння та навички, розвиває інтелектуальні

здібності людини, вчить думати, аналізувати, приймати обґрунтовані, виважені рішення.

Зміни, яких зазнає система освіти останнім часом, проявляються в різних формах: ускладненні самого процесу навчання, розширенні інституційних форм та структури організації цієї сфери діяльності, диверсифікації її фінансового механізму тощо.

Загальна ефективність менеджменту знань багато в чому визначається тим, яким чином основні суб'єкти взаємодіють між собою в якості елементів колективної системи створення і використання знань. А тому одним із ключових потреб сучасної економіки і формування нового мислення в суспільстві є сфери науки і вищої освіти.

У зв'язку з цим значним фактором можна вважати також інноваційну спроможність вищої школи, тобто її можливість адаптуватися до мінливого середовища функціонування через розвиток, а також готовність виконувати свою місію на основі творчого усвідомлення цілей освітянської діяльності й активного використання наукового знання про свій розвиток [2].

Нові економічні умови потребують того, щоб українські вищі навчальні заклади прислуховувалися до потреб ринку. Важливим аспектом в управлінні розвитком освіти є визначення оптимальності вищого навчального закладу, яка полягає в наявності необхідного персоналу управлінців, науковців і викладачів — професіоналів, де кожен на своєму місці виконує конкретну і потрібну роботу.

Особлива увага має приділятися забезпеченню інфраструктури навчального процесу, зокрема підтримці нових підрозділів: стратегії, аналізу діяльності і розвитку, плануванню, організації і координації навчального процесу, розширенню повноважень і відповідальності. При цьому стандарт освіти необхідно розуміти як гарантованість знання в предметній галузі фахового спрямування. Важливо не лише використовувати сучасні інформаційні технології як інструмент вирішення завдань, але й володіти новою методологією дослідження — інформаційним підходом як методом наукового пізнання. Такий підхід сприятиме періодичному оновленню навчального процесу, програм і самих викладачів, а також впровадженню перспективних викладацьких методик, сутність яких полягає у визнанні актуальних і довгострокових потреб студентів, які бажають, щоб набуті знання мали найширше застосування в майбутній роботі, а також у вихованні економічного мислення та незалежного прийняття управлінських рішень.

Ринок вимагає гнучкого сполучення і зближення процесів навчання і роботи, підвищення мобільності робочої сили, гнучких підходів до тривалості робочого часу і часу навчання, форм навчання і зайнятості.

На нашу думку, найновішим і найсучаснішим педагогічним підходом до вдосконалення системи освіти у вищих економічних навчальних закладах, який забезпечує інтеграцію двох попередніх підходів з урахуванням особливостей нових економічних умов, є інноваційна орієнтація навчально-практичної підготовки спеціалістів [1].

Однією з найефективніших організаційних форм підготовки фахівців з економіки є навчально-тренувальні фірми, які моделюють реально діючі підприємства (фірми), що зорієнтовані на динамічні зміни в оточуючому світі навчальної та освітньої діяльності, яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості [6].

Зауважимо, що тренінгові технології, які імітують майбутню професійну діяльність фахівця, є складовою навчального процесу, ефективною формою професійної підготовки майбутнього фахівця і визначають мету закріпити та поглибити знання, одержані студентами під час навчання. Широкі можливості тренінгу як практичних моделей взаємодії людей з виробництвом та між собою дали змогу включити тренінги у навчання менеджменту. Тому вони є не тільки ефективним засобом засвоєння і формування вмінь, але й способом підготовки до професійної діяльності [7].

Важливо враховувати ще й той факт, що за останні роки кардинально змінилася система генерації та передання знань, а обсяг існуючих знань та інформації зріс багаторазово. Сьогодні неможливо за один раз, навіть за п'ять років, підготувати людину до професійної діяльності на все життя. Підраховано: щороку оновлюється 5% теоретичних і 20% професійних знань. Тому вирішення проблеми убачається в переході на пожиттєву освіту, де базова освіта періодично доповнюється програмами додаткової освіти, а сама базова освіта організовується не як кінцева, завершена, а лише як базова, при цьому теж ступенева. Тобто йдеться про багаторівневу освіту.

Щодо економічної світи, то необхідність в її багаторівневості має значення з двох причин:

1) економічна освіта традиційно будується за рівнями: вступний, проміжний, просунутий (органічність здійснення);

2) з переходом до ринкової економіки відкрився пласт накопиченого економічного знання, раніше забороненого з ідеологічних канонів; висвітлення їх у межах одного ступеня просто неможливо, необхідно структурувати їх за ступенями освіти.

Для розуміння актуальності цієї проблеми достатньо послатися на «Спільну декларацію про гармонізацію систем європейської вищої освіти», підписану 25 травня 1998 р. у Парижі, в якій стверджується, що Європу «очікує період значних змін як у системі освіти, так і в системі освіти праці, диверсифікації професійних кар'єр, коли отримання освіти протягом всього життя стає необхідним», а також на Болонську декларацію, підписану в червні 1999 р., мета якої — встановлення європейської зони вищої освіти, а також активізація європейської системи освіти у світі.

Звідси інновації у сфері економічної науки мають бути спрямовані на вирішення таких проблем:

- реформа вишівських структур і системи керівництва ними;
- розроблення навчальних програм;
- розроблення форм і методів навчання, орієнтованих на запити практики з метою задоволення конкретних вимог до кваліфікації спеціалістів в умовах проведення економічних реформ, насамперед з позицій поліпшення та розширення зв'язків вищої школи з економікою;
- введення багаторівневої системи освіти (бакалавр/магістр);
- упровадження нових методик викладання [6].

Розуміючи, що в основу формування економічної філософії, економічного типу мислення мають бути покладені принципи закону про пристосування, все ж віддаємо перевагу оновленню та вихованню особистості, яка повинна стати джерелом оновлення і прогресивного розвитку.

Особливо це стосується підготовки менеджерів і економістів, яка потребує системного підходу і повинна виявлятися у всьому, зокрема:

- у наборі дисциплін, які викладаються в процесі навчання; побудові програм практичної підготовки; наборі методів подання знань;
- заходах виховного характеру;
- наявності чіткої й організованої системи роботи самого навчального закладу, який повинен формувати середовище для підготовки особистості, показуючи зразок реально діючої сучасної організації.

Тому до найважливіших рис менеджера і потреб організації можна віднести:

- розуміння міжнародних бізнесових умов;
- уміння створювати ефективні команди та налагоджувати ефективне спілкування [3];
- орієнтацію на вміння та лідерські якості;
- використання філософії TQM [5];
- етичні питання бізнесу та суспільна роль бізнесу [2];
- управління неприбутковими організаціями; організаційне різноманіття;
- охорону довкілля;
- проблеми малих і середніх підприємств [1].

Звідси — значна роль магістерської освіти, тобто потрібно готувати лідерів, які здатні критично мислити й аналізувати, працюючи у турбулентному і стресовому середовищі.

Програми такої професійної підготовки повинні відповідати таким вимогам:

- широке бачення;
- прагнення до вдосконалення (здатності до самонавчання);
- чіткі цілі та конструктивне ставлення до проблеми;
- інтегрованість (заохочення студентів до колективної праці та групових проектів);
- еластичність (теорія і практика);
- інноваційність — нові методики навчання; польові емпіричні дослідження (групові проекти, ділові та рольові ігри, тренінги та ін.);
- інтернаціоналізація — пріоритет за проектами, що передбачають міжнародні дослідження та підготовку нових курсів, націлених на глобальні питання бізнесу (УВЕЗ, с. 233).

Сучасна економічна освіта повинна використовувати концепцію безперервного навчання, поєднуючи довузівську вузівську та післявузівську підготовки фахівців, включаючи такі види навчання, як:

- самоосвіта;
- короткотермінове навчання;
- тривале періодичне навчання в різних формах;
- стажування;
- аспірантура, докторантура, різні форми підвищення кваліфікації, перепідготовки.

Відтак підготовка кадрів, здатних ефективно керувати інноваційними процесами, розробляти й упроваджувати інноваційні проекти, є пріоритетною проблемою в державі.

Об'єктивна потреба інноваційного розвитку, становлення менеджменту знань вимагає розроблення нової концепції підготовки кадрів, в основі якої мають бути такі принципи (УВЕЗ):

- розвиток і самореалізація особистості;
- постійна спрямованість становлення на генерацію перспективних науково-технічних нововведень та пошук шляхів і методів їх практичної реалізації в інновації;
- орієнтація на підготовку висококваліфікованих і високоінтелектуальних спеціалістів — системних менеджерів інноваційної діяльності;
- розгляд навчання і підготовки кадрів — не як витрат на працівників, а як довгострокових інвестицій, необхідних для розвитку підприємств, галузей і регіонів;
- створення системи безперервного навчання і підвищення кваліфікації кадрів, інтегрованих у систему виробництва інноваційної продукції;
- співтовариство університетів з передовими підприємствами, що реалізують інноваційні проекти, та їх спільна діяльність у сфері розроблення навчальних програм, видання підручників і монографій по інноваційних технологіях, системах машин і обладнання, у справі підготовки спеціалістів високої кваліфікації по всіх професіях і перспективних науково-інноваційних напрямках [7].

Із цього випливає, що навчання і перепідготовка спеціалістів з економіки мають спиратися на такі стратегічні принципи, яких потрібно дотримуватися при навчальному програмуванні, здійсненні навчальних програм і проведенні курсів. Отже, це:

- забезпечення всебічного аналізу потреб і ресурсів;
- розроблення системи курсів і побудова на їх основі інваріантної структурної моделі з набору завершених взаємодоповнюючих модулів та їх субмодулів;
- орієнтація на глибоку, враховуючу основні функції процесу придбання знань і навичок, а також на ознаки тих, хто навчається, методико-дидактичну структурованість;
- забезпечення взаємодоповненості різних технологій навчання шляхом поетапного розроблення взаємопогоджуваних курсових

матеріалів, які включають усі канали сприйняття компонентів (друковані навчально-практичні посібники, відеофільми, аудіокасети, ігри з планування на комп'ютері, ділові ігри, електронні підручники, нормативні документи);

- орієнтація на різні галузі і рівні менеджменту, а також облік взаємопов'язаних завдань менеджера на рівні підприємства в цілому, його структурних підрозділів, конкретних посад і робочих місць як відправний момент для розроблення навчальної програми (менеджмент-тренінг на базі теорії і практики економіки підприємства);
- зосередження на сильних і слабких сторонах цільової групи і дослідження того, хто навчається, як об'єкта, що діє в процесі менеджменту, виходячи з факту відсутності досвіду (спрямованість на вирішення завдань, прийняття рішень, відпрацювання операцій і дій та зразків поведінки);
- орієнтація на господарську практику і забезпечення активності і мотивації тих, кого навчають, шляхом добору сприятливих для цього форм навчання (проектна робота, менеджмент-тренінг на навчальних фірмах, стажування на підприємствах) [6].

Важливу роль у цьому процесі відіграє андрагогіка як теорія навчання дорослих, що базується на таких положеннях:

- у дорослих існує потреба у знаннях — як мотивація на підставі очевидності отримання власної вигоди від засвоєння матеріалу;
- у дорослих є потреба повністю розпоряджатися собою — як основа відповідальності за власне навчання;
- знання і досвід дорослих є джерелом знань для них самих і для інших людей;
- у дорослих має місце переорієнтація принципу акумулювання знань до підвищення рівня компетенції завдяки здатності до ефективних дій при вирішенні конкретних життєвих ситуацій.

Перш ніж упроваджувати в країні нові технології, потрібно створити достатньо міцну базу наукової і технічної освіти з упором на технології. Іншими словами, в країні повинна бути створена не тільки деяка «критична маса» економістів, але й загальний рівень освіченості населення повинен бути піднятим до такої відмітки, коли він стане фактором прискорення та заохочення соціально-економічного розвитку.

З огляду на це, за сприятливого розвитку економіки країни, інвестиції у сферу освіти обов'язково мають підтримуватися на

досить високому рівні. При недотриманні такої умови країна буде відкинута назад в економічному розвитку.

Важливу роль у формуванні фахівця щодо створення цілісної особистості відіграють вироблення та доведення переваг ефекту синергії. Синергізм передбачає ефективність взаємодії компонентів системи, де кожна допоміжна одиниця результату отримана як результат узгодженості такої взаємодії. Тому чим яскравіше і глибше сформовуватимуться напрями розвитку особистості (соціальна відповідальність, працездатність, інтелектуальність, культура, та ін.), тим досконалішою вона буде в майбутньому.

Синергетична освіта, на думку вітчизняних вчених, — це соціальний інститут і засіб соціалізації людини, орієнтований на нову синергетичну методологію мислення та пізнання, на міждисциплінарний рух у науці і навчанні на використання синергетичних методів навчання — самонавчання, нелінійного діалогу, пробуджуючого навчання, навчання як адаптивної модифікації, навчання як фазового переходу, гештальтосвіти, кейс-методу, базованого на синергетичному розумінні конкретних ситуацій та ін.

Змістом синергетичної освіти є самоорганізація і самоуправління професорсько-викладацького складу і студентів, їхня взаємодія на принципах рівності, взаємного розуміння інтересів, взаємодопомоги та їх реалізації, персональної і колективної відповідальності, самонавчання студентів, відкритий діалог з будь-яких проблем, творче мислення, синергетичне поєднання самонавчання та самовиховання як стрижень усього навчального процесу, формування людини, особистості, фахівця XXI століття, які поєднують сучасні знання і творчість, пошук інновацій, людську мудрість та здатність ефективно діяти в умовах відкритого нелінійного, самоорганізованого, нестабільного, глобалізованого світу.

Тож синергетична інтерпретація освітніх систем надає можливість зрозуміти:

- причини і механізм їх виникнення та еволюції;
- необхідність, сутність та рівень взаємодії освітніх систем з навколишнім середовищем;
- оптимальний режим функціонування та розвитку цих систем.

Синергетичні знання студентів, які використовуються у пізнанні та вирішенні нових наукових проблем, стають ефективним методом їхньої пошукової роботи, розвивають науково-дослідну ініціативу, забезпечують формування творчого мислення, синергетичне

осягнення соціальної реальності і відповідну раціональну поведінку за будь-якої ситуації.

Висновок. Аналіз стану української системи вищої професійної освіти дає підстави констатувати, що за низкою позицій вона і на сьогодні зберігає високий потенціал розвитку, який підтверджується задовільними тенденціями зміни багатьох її освітніх характеристик. Водночас у системі вищої економічної освіти за останні роки сформувалася низка науково-методичних і начальних проблем, багато з яких є об'єктивним відображенням глобальних процесів переходу країни в постіндустріальний стан. Тому одним із шляхів розв'язання цих проблем має бути дослідження передумов та умов впровадження інновацій в економічній освіті, що впливають на стратегічний напрям і результативність трансформації української освіти в контексті її впливу на національну економіку на шляху просування до менеджменту знань.

В статье определена роль высшего профессионального образования в условиях рыночной экономики. Обоснована система профессиональной подготовки в сфере экономики. Доказано, что научно-методические и учебные инновации в экономическом образовании рассматриваются как новое направление в менеджменте знаний.

Ключевые слова: профессиональное образование, экономическое образование, экономика, инновации, научно-методические и учебные инновации, менеджмент знаний.

In article, the role of management of higher-vocational education professional in market conditions of economy. It has proved the control system of professional education of specialist for economy. Is proved that the scientific — methodical and educational innovation in economic education is considered, as the new direction in management.

Key words: education professional, education for economy, economy, innovation, scientific — methodical and educational innovation, management of knowledge.

Література

1. Аксьонова О. В. Методика викладання економіки: навч. посіб. / О. Аксьонова. — К. : КНЕУ, 1998. — 280 с.

2. *Анин В.* Экономическое образование и воспитание учащихся // Экономическое самообразование. — 1998. — № 2. — С. 99—103.

3. *Васильев В. В.* Професійна адаптація молодих робітників в умовах формування ринкової економіки // Психологія і педагогіка. — 2000. — № 1. - С 97-100.

4. *Друкер Питер Ф.* Задачи менеджмента в XXI веке: пер. с англ.; учеб. пособие / Питер Друкер. — М. : Изд. дом «Вильяме», 2002. — 272 с.

5. *Таланчук П. М.* Не втрач свій шанс потрапити в еліту / П. М. Таланчук. — К. : УН-т «Україна», 2002. — 24 с.

6. Україна у вимірі економіки знань / за ред. акад. НАЛ України В. М. Гейця. - К. : Основа, 2006. - 592 с.

7. *Федулова Л. І.* Актуальні проблеми менеджменту в Україні / Л. І. Федулова. — К. : Фенікс, 2005. — 320 с.